

РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ І ФАКТОРИ

ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE: ESSENCE AND FACTORS

УДК 33:338.01

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct49-13>**Аванесова Н.Е.**

д.е.н., професор,
завідувач кафедрою менеджменту
та публічного адміністрування
Харківський національний університет
будівництва та архітектури

Бойко Я.С.

магістрант
Харківський національний університет
будівництва та архітектури

Сергієнко Ю.І.

аспірант кафедри економіки та бізнесу
Харківський національний університет
будівництва та архітектури

Avanesova Nina

Kharkiv National University
of Civil Engineering and Architecture

Boyko Yana

Kharkiv National University
of Civil Engineering and Architecture

Serhiienko Yuliia

Kharkiv National University
of Civil Engineering and Architecture

Стаття присвячена актуальним проблемам забезпечення економічної безпеки підприємств. Предметом дослідження є економічна безпека підприємства, що у сьогодишніх мінливих реаліях є досить актуальним питанням економічної науки і практики. Сьогодні питання економічної безпеки стає особливо гострим через негативні наслідки економічних реформ, високу фінансову залежність держави та через внутрішні проблеми. Глобальні і швидкі зміни економічних відносин гостро ставлять питання забезпечення економічної безпеки не тільки макроекономічних суб'єктів, але і всіх економічних агентів, включаючи підприємства різних рівнів. Основною метою цієї роботи є необхідність дослідити і зрозуміти сутність процесу забезпечення економічної безпеки підприємства як невід'ємного елемента національної економіки. Об'єктом дослідження виступає підприємство як базовий компонент економічної системи країни, а предметом – його економічна безпека.

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, управління, фактори економічної безпеки.

Стаття посвящена актуальним проблемам обеспечения экономической без-

опасности предприятий. Предметом исследования выступает экономическая безопасность предприятия, что в современных меняющихся реалиях является весьма актуальным вопросом экономической науки и практики. Сегодня вопросы экономической безопасности становятся особенно острыми из-за негативных последствий экономических реформ, высокой финансовой зависимости государства и из-за внутренних проблем. Глобальные и быстрые изменения экономических отношений остро ставят вопрос обеспечения экономической безопасности не только макроэкономических субъектов, но и всех экономических агентов, включая предприятия разных уровней. Основной целью работы является необходимость исследовать и понять сущность процесса обеспечения экономической безопасности предприятия как неотъемлемого элемента национальной экономики. Объектом исследования выступает предприятие как базовый компонент экономической системы страны, а предметом – его экономическая безопасность.

Ключевые слова: экономическая безопасность, предприятие, управление, факторы экономической безопасности.

The article is devoted to topical issues of economic security of enterprises. The subject of this study is the economic security of the enterprise, which in today's changing realities is a very important issue of economics and practice. Today, the issue of economic security is becoming particularly acute due to the negative consequences of economic reforms, high financial dependence of the state and due to internal problems. Global and rapid changes in economic relations raise the issue of economic security not only of macroeconomic actors, but also of all economic agents, including enterprises at various levels. The main purpose of this work is to explore and understand the essence of the process of economic security of the enterprise as an integral part of the national economy. The object of study is the enterprise as a basic component of the economic system of the country, and the subject – its economic security. At the present stage of development of economic relations, the term "security" is understood as a complex concept that contains different interpretations. But in the economic literature there is no single definition of "economic security", which negatively affects the formation of their conceptual foundations. In the course of the research it was determined that in the process of ensuring economic security various methods and ways of achieving the state of equilibrium of the economic system and obtaining the maximum possible income are used. Factors of economic security are directly determined by the sphere of economic activity of the enterprise. The goals and objectives of a particular enterprise create priority areas for economic security of the enterprise. The main factors of economic security of the enterprise are determined and based on the analysis of data by different economists of economic security definitions, the key factors of economic security of the enterprise are identified on the basis of the resource approach. The practical significance of the results obtained lies in the fact that they can be a theoretical and methodological basis for further research on the problems of ensuring the economic security of Ukrainian enterprises.

Key words: economic security, enterprise, management, factors of economic security.

Поставка проблеми. На сьогодишньому етапі розвитку України в умовах глобалізації проблема забезпечення економічної безпеки підприємств з погляду стійкого розвитку залишається однією з найактуальніших.

Таким чином, основним завданням цього дослідження є визначення сучасного уявлення про економічну безпеку підприємства, а також виявлення ключових факторів, що на неї впливають. Додаткової актуалізації дослідженню надає те, що для сучасної України найбільш значущою є саме економічна безпека, адже насамперед вона має найбільший вплив на ситуацію в країні взагалі та на її території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення сутності економічної безпеки досить широко представлена в наукових працях таких вітчизняних і закордонних учених, як: Л. Абалкін, О. Ареф'єва, А. Барановський, І. Бінько, М. Байє, І. Бланк, С. Бір, О. Вишневська, С. Глазьев, Є. Грандрі, Е. Готтельманн, Р. Дацків, З. Живко, О. Захаров, Є. Камишнікова, О. Кириченко, Г. Козаченко, А. Лаптев, Т. Логутова, О. Ляшенко, Н. Майєр, В. Ортинський, І. Стратан, В. Тамбовцев [6, с. 20]. Дослідження цих учених розглядають економічну безпеку підприємства з різних підходів, проте сьогодні наука стикається з

питанням відсутності єдиної дефініції економічної безпеки. Тому ця тема потребує більш глибокого вивчення та дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є необхідність дослідити і зрозуміти сутність процесу забезпечення економічної безпеки підприємства як невід'ємного елемента національної економіки та визначити його основні фактори.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній літературі безліч визначень економічної безпеки, сформульовані принципи забезпечення економічної безпеки, але до спільної думки дослідники проблеми так і не дійшли. Кожен автор намагається висунути свою, найбільш точну версію понять.

У науковій літературі знайшли відображення два напрями визначення економічної безпеки. Перший – визначення економічної безпеки, виходячи із загроз (які апріорі завжди існують і здатні вплинути на підприємство небажаним чином) функціонуванню підприємства, а другий – визначення економічної безпеки як певного стану економічної системи без посилення на будь-які загрози [2, с. 15].

До першої категорії визначень можна віднести визначення, дане О.А. Груніним і С.О. Груніним: «Економічна безпека підприємства – це такий стан господарюючого суб'єкта, за якого він за найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів домагається запобігання, ослаблення або захисту від наявних небезпек і загроз або інших непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції і господарського ризику». Визначення базується на існуванні загрози, небезпеки і ризику [1, с. 38].

С.Л. Маламедов дав інше визначення: «Під економічною безпекою підприємницької структури будемо розуміти захищеність її життєво важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, тобто захист підприємницької структури, її кадрового, інтелектуального потенціалу, інформації, технологій, капіталу і прибутку, яка забезпечується системою заходів спеціального, правового, економічного, організаційного, інформаційно-технічного і соціального характеру».

А.П. Судоплатов і С.В. Лекарєв наводять таке визначення безпеки підприємства: «Безпека підприємства – це такий стан його правових економічних і виробничих відносин, а також інтелектуальних та інформаційних ресурсів, який виражає здатність підприємства до стабільного функціонування». А.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко у своїй монографії «Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення» вважали правильним таке тлумачення: «Економічна безпека підприємства – це наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням» [4, с. 17].

Спочатку під забезпеченням економічної безпеки розумілося дослідження наявних зовнішніх факторів-загроз, які можуть вплинути негативно на досягнення бажаного результату діяльності, й або усунення самих чинників, або мінімізація їх негативного впливу. Як основна загроза розглядалися підступи конкурентів.

Н.С. Безугла пише, що «економічна безпека – це ідеальний стан економічної системи, за якого вона перебуває в рівновазі, здатна до саморегулювання в умовах, що змінюються, і досягає максимально можливого результату, який є метою існування системи. Але ідеальний стан – це те, до чого можна нескінченно прагнути, в реаліях же досягнути повної економічної безпеки практично неможливо, для чого й існує процес, який називається забезпеченням економічної безпеки» [3, с. 9].

У процесі забезпечення економічної безпеки беруть участь різні служби підприємства, навіть ті, у функціональних завданнях яких забезпечення економічної безпеки не значиться. Наприклад, бухгалтерія підприємства має завданням свого існування забезпечення правильності відображення в бухгалтерському та податковому обліку всіх здійснюваних підприємством операцій під час здійснення господарської (підприємницької) діяльності.

Водночас несумлінне ставлення або недостатня компетентність співробітників бухгалтерії можуть спричинити недостовірність бухгалтерського і податкового обліку. Це тягне за собою приховування розкраданих (внутрішню загрозу економічній безпеці), неправильне обчислення податків (зовнішню загрозу з боку податкових органів) або, наприклад, недостовірний підрахунок фінансового результату і подальше неправильне фінансове планування.

Але за підбір кадрів відповідає кадрова служба підприємства, і тут вималюється її роль у забезпеченні економічної безпеки – а саме підбір компетентного персоналу, що відповідає необхідним професійним і психологічним характеристикам. Адже давно відомо, що кадри вирішують все, а в положенні про кадрову службу підприємства не сказано ні слова про її роль у забезпеченні економічної безпеки.

Крім цього, в процесі забезпечення економічної безпеки застосовуються різні методи і способи досягнення стану рівноваги економічної системи та отримання нею максимально можливого доходу. Тут стикаються економіка, фінансовий аналіз, юриспруденція, математична статистика в частині прогнозування виникнення загроз, інформатика, теорія ймовірностей тощо. Досліджуються всі фактори, які впливають або можуть вплинути на життєдіяльність підприємства або економічної системи [7, с. 173–176].

Фактори економічної безпеки визначає безпосередньо сфера господарської діяльності підприємства. Цілі і завдання конкретного підприємства

створюють пріоритетні напрями щодо забезпечення економічної безпеки підприємства [6, с. 21].

До основних факторів економічної безпеки можна віднести: екзогенні фактори, такі як економічна і політична обстановка, фіскальна політика держави, трудових ресурсів, засобів виробництва, насиченість ринків збуту; ендогенні фактори, такі як кадрова політика підприємства і персонал, економічна політика підприємства, забезпечення фінансової незалежності і стійкості, управління конкурентоспроможністю підприємства, управління якістю продукції, маркетинг, інноваційна діяльність, форс-мажорні обставини тощо.

З огляду на вищесказане, заслуговує на увагу ресурсно-функціональний підхід до визначення економічної безпеки, що використовує тимчасові межі функціонування підприємства, а також враховує стан його ресурсної бази. Такий підхід є найбільш комплексним, але водночас його ємність і є його недоліком, оскільки дозволяє ототожнити процес забезпечення економічної безпеки підприємства з життєдіяльністю підприємства.

Виходячи з аналізу даних економістами визначень економічної безпеки, можна виділити фактори економічної безпеки підприємства на основі ресурсного підходу, такі як [5, с. 49–53]:

- 1 – організаційна структура підприємства;
- 2 – персонал;
- 3 – технології;
- 4 – інновації;
- 5 – інформаційне середовище;
- 6 – менеджмент;
- 7 – майно підприємства;
- 8 – фінанси підприємства тощо.

Кожен із факторів бере участь у процесі забезпечення економічної безпеки підприємства й одночасно є джерелом потенційних загроз. Звідси виникає необхідність топ-менеджменту підприємства будь-якого рівня приділяти окрему увагу обом аспектам цієї проблеми. Важливо визначити участь кожного з факторів у процесі забезпечення економічної безпеки і визначити його питому вагу в загальному рівні ризиків і загроз підприємства.

Ефективне управління забезпеченням економічної безпеки підприємства можливо тільки за створення цілісної системи управління та ранжування факторів. Всі фактори тісно взаємопов'язані, і важко оцінити ступінь впливу кожного на економічну безпеку підприємства. Це зумовлено тим, що деякі фактори є якісними, наприклад рівень кваліфікації персоналу. Проте керівництво підприємства здатне сформулювати загальну концепцію його управління і забезпечення економічної безпеки, в межах якої розподілити повноваження, рівні відповідальності між співробітниками.

Важливо зауважити, що якісна складова частина кожного фактору визначається людськими

ресурсами підприємства. Робота з персоналом підприємства і потенційними працівниками повинна проводитися повсюдно і постійно. Саме від свідомості і кваліфікації співробітників залежить стійке зростання, перспективи розвитку та економічна безпека підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Одержані у дослідженні наукові результати дають змогу підсумувати, що проблема забезпечення економічної безпеки підприємства багатогранна і багатоаспектна. Рішення її залежить від доступності ресурсів, від стану чинників підприємства, рівня менеджменту і мотивації співробітників до ефективної праці.

Політична й економічна ситуація в країні та світі постійно змінюється, зовнішнє середовище диктує все нові умови, надає нові можливості для зростання, і тільки підприємства, здатні забезпечити свою економічну безпеку, мають можливість для розширення і зростання. Повернувшись до витоків макроекономіки, зауважимо, що підприємство є базовим елементом економічної системи, і тому добробут і зростання національної економіки залежить від стану кожного елемента. Тому забезпечення економічної безпеки підприємства є однією з найбільш важливих і актуальних проблем процвітання економіки країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ковальова К.А., Глущенко Р.В. Побудова системи інформаційної безпечності. *Міжнародний студентський науковий вісник*. 2014. № 1. С. 38.
2. Єфімов В.В. Удосконалення механізмів забезпечення економічної безпеки держави і бізнесу: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук Єфімова В.В. Львів, 2014. 191 с.
3. Фоміна М.В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика : монографія. Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. 140 с.
4. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко А.Н. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. Київ : Лібра, 2003. 280 с.
5. Пазєєва Г.М. Комплексна діагностика в забезпеченні економічної безпеки підприємств (на матеріалах транспортно-експедиційних підприємств України). Київ : Університет економіки та права "КРОК", 2017. 291 с.
6. Аванесова Н.Е., Мордовцев О.С., Сергієнко Ю.І. Теоретико-методичні засади ідентифікації та взаємозв'язку впливу дестабілізуючих факторів на економічну безпеку промислового підприємства. *Бізнес Інформ*. 2020. № 9. С. 20–28. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-9-20-28>
7. Avanesova N., Serhiienko Y. Theoretical Basis of the Influence of Destabilizing Factors on the Economic Security of the Enterprise. *The 3rd International scientific and practical conference "Actual trends of modern scientific research"* (September 13–15, 2020) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2020. 234 p.

REFERENCES:

1. Kovalova K.A., Hlushchenko R.V. (2014) Pobudova systemy informatsiinoi bezpechnosti. [Building an information security system]. *Mizhnarodnyi studentskyi naukovi visnyk*, vol. 1, pp. 38.
2. Yefimov V.V. (2014) *Udoskonalennia mekhanizmiv zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy i biznesu* [Improving mechanisms for ensuring the economic security of the state and business]. (PhD Thesis). Lviv, pp. 191.
3. Fomina M.V. (2005) Problemy ekonomichno bezpechnoho rozvytku pidpriemstv: teoriia i praktyka: monohrafiia [Problems of economically safe development of enterprises: theory and practice]. Donetsk: DonDUET. (in Ukrainian)
4. Kozachenko H.V., Ponomarov V.P., Liashenko A.N. (2003) *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia* [Economic security of the enterprise: the essence and mechanism of provision]: monohrafiia. Kyiv: Libra. (in Ukrainian)
5. Pazieieva H.M. (2017) *Kompleksna diahnostyka v zabezpechenni ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv (na materialakh transportno–ekspedytsiinykh pidpriemstv Ukrainy)* [Comprehensive diagnostics in ensuring the economic security of enterprises (on the materials of transport and forwarding enterprises of Ukraine)]. (PhD Thesis), Kyiv: Universytet ekonomiky ta prava "KROK".
6. Avanesova, N.E., Mordovtsev, O.S., and Serhiienko, Y.I. (2020) Teoretyko-metodychni zasady identyfikatsii ta vzaiemozviazku vplyvu destabilizuiuchykh faktoriv na ekonomichnu bezpeku promyslovoho pidpriemstva [The Theoretical-Methodical Principles of Identification and Interrelation of the Influence of Destabilizing Factors on the Economic Security of an Industrial Enterprise]. *Business Inform*, vol. 9, pp. 20–28. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-9-20-28>
7. Avanesova N., Serhiienko Y. (2020) Theoretical Basis of the Influence of Destabilizing Factors on the Economic Security of the Enterprise. *The 3rd International scientific and practical conference "Actual trends of modern scientific research"* (September 13–15, 2020) MDPC Publishing, Munich, Germany, pp. 173–176.